

Recenzja rozprawy doktorskiej

**pt. „Koncepcja wpływu zasady sprawiedliwości na kształtowanie
responsywnego systemu prawa podatkowego”,
Wrocław 2024, (ss.338)**

Autor: mgr Alex Miško

Promotor: dr hab. Katarzyna Kopyściańska, prof. UWr

I. Zazwyczaj system podatkowy jest wynikiem różnorodnych oddziaływań, stanowiąc w istocie rzeczy swoisty kompromis pomiędzy konkretnymi planami reform, a aktualnymi możliwościami i potrzebami. Oczywiście staje się również wypadkową ścierania się różnorodnych koncepcji i idei. W tym sensie szczególne znaczenie posiada warstwa teoretycznych założeń kształtujących swoisty fundament prawny, określony przez właściwe standardy, czy zasady tworzenia i stosowania prawa. Od dawna już kluczowe miejsce zajmuje tutaj idea sprawiedliwości w podatkach. Jak wiadomo, pozostaje ona w silnym związku z kwestiami społecznymi i ekonomicznymi oraz etycznymi i moralnymi. To zapewne w dużym stopniu wpływa na to, że sama sprawiedliwość jest bardzo różnorodnie pojmowana i to już od czasów Arystotelesa, traktującego sprawiedliwość jako cnotę ducha, gwarantującą osiągnięcie wewnętrznego spokoju i harmonii. Uzyskanie takiego dobrostanu na gruncie podatków jawi się jako wyzwanie szczególnie trudne, mając na uwadze, że w grę wchodzi konfrontacja odmiennych interesów ekonomicznych: podatnika i państwa. Nie wyklucza to jednocześnie

słuszności często stawianej w piśmiennictwie tezy, iż sprawiedliwość w podatkach jest wkomponowana w istotę prawa, stanowiąc zasadniczy i nieodłączny element podstaw kompozycji systemu podatkowego. Tym samym ingerencja ustawodawcy podatkowego w sferę praw podmiotowych obywatela (podatnika) musi być ograniczona klarownymi granicami, wyznaczonymi z jednej strony przez potrzeby pieniężne państwa, a z drugiej zdolności płatnicze podatników. Całość takiej relacji powinna zostać opatrzona stanowczymi gwarancjami na poziomie norm konstytucyjnych. W takich warunkach trudno się dziwić, że sprawiedliwe opodatkowanie jawi się jako zagadnienie budzące silne kontrowersje, stając się przy tym jedną z kluczowych kwestii prawa podatkowego. Niestety, jak się wydaje, podejmowane już od wielu lat próby uregulowania tej materii nie zawsze przynoszą zadowalające rezultaty.

W mojej ocenie przygotowana rozprawa może odegrać istotną rolę w toczącej się dyskusji. Zaznaczyć przy tym należy, iż recenzowana praca jest oryginalna i nowatorska. Bez wątplenia już tylko ogólny ogląd pozwala stanowczo stwierdzić, iż projekt ten dotyka problematyki nie tylko aktualnej i ważnej, ale także trudnej z merytorycznego punktu widzenia. Lektura przedłożonej rozprawy pozwala z uznaniem odnieść się do podjętej przez Pana mgr Alexa Miśko próby naukowego opracowania tej skomplikowanej materii. Przedłożona rozprawa wypełnia istotną lukę w publikowanych dotychczas wynikach badaniach i już na wstępie należy stwierdzić, że jest to próba udana.

II. O tym, że Autor podjął się trudnego zadania świadczy także przyjęty zakres badań. Niejako z natury rzeczy jest on bardzo obszerny. Dlatego dobrze się stał, że Doktorant nie tylko we Wstępie do pracy, ale za każdym razem gdy to staje się to konieczne, jasno zakreśla ramy badawcze i czyni konkretne zastrzeżenia dotyczące pola badawczego i związanej z tym analizy wybranych aspektów lub instrumentów podatkowopravných. Autor ma świadomość swoistej płynności rozumienia sprawiedliwości jako takiej oraz dynamizmu współczesnego otoczenia społeczno-gospodarczego. Uznając wysoką rangę zasady sprawiedliwości, słusznie stara się spojrzeć na nią z innej perspektywy. Skupia się w tym względzie na nakazie „*tworzenia prawa podatkowego zdolnego do dostosowania się do stale zmieniającej się rzeczywistości oraz do stale zmieniającego się wraz z nią rozumienia sprawiedliwości.*” Takie nastawienie badawcze wprost wymusza poszukiwanie odpowiedzi na kluczowe pytanie: „*jak zapewnić temu prawu odpowiednią elastyczność temporalną na płaszczyźnie aksjologicznej/sprawiedliwościowej*” (s.9 rozprawy). Wytyczone kierunki badawcze należy uznać za ambitne. Wydaje się przy tym,

że trudno będzie uzyskać efekty w wymiarze ostatecznym i uniwersalnym. W zasadzie już na wstępie pojawia się przeszkoda wynikająca z wieloznaczności pojęciowej sprawiedliwości (podatkowej). Autor zdaje się mieć świadomość tych trudności, co niejako potwierdza treść sformułowanego pytania oraz wspomniane zastrzeżenia dotyczące ram badawczych. Z istoty rzeczy chodzi więc przede wszystkim o analizę i weryfikację aktualnych instytucji oraz nakreślenie kierunków ewentualnych zmian prawnych wkomponowanych w autorską koncepcję responsywnego systemu prawa podatkowego (sprawiedliwej responsywności).

Realizacji celów badawczych towarzyszy założenie i przekonanie Autora, iż regulacje prawne ukształtowane zgodnie z wytycznymi zasady sprawiedliwości podatkowej i gwarantujące ustawiczną aktualizację rzeczywistej treści norm prawnych mogą zapewnić prawu podatkowemu właściwą elastyczność aksjologiczną i bezpieczeństwo prawne podatników. Tym samym według Autora tylko responsywne prawo podatkowe może być prawem sprawiedliwym. Główny nurt narracji merytorycznej koncentruje się zatem na prezentacji i ocenie wpływu zasady sprawiedliwości podatkowej na ewolucję, której finalnym celem jest prawo responsywne.

W mojej ocenie przyjęte założenia i zadania badawcze zostały poprawnie określone i zrealizowane. Pozwoliło to na sformułowanie adekwatnej hipotezy badawczej rozprawy, sprowadzającej się do pytania: *„Czy istnienie w polskim systemie prawnym konstytucyjnej zasady sprawiedliwości podatkowej konstituuje potrzebę wprowadzania do systemu podatkowego instrumentów responsywnych oraz czy stanowi ona dyrektywę dla ich konstrukcji i stosowania?”*. W celu pomocniczym dla weryfikacji postawionej hipotezy, sformułowane zostały następujące pytania pomocnicze:

1. *Jaka jest treść zasady sprawiedliwości podatkowej oraz jakie miejsce zajmuje ona w polskim systemie podatkowym?*
2. *Czym jest responsywny system podatkowy?*
3. *Czy ewolucja systemu podatkowego w kierunku jego responsywności stanowi realizację zasady sprawiedliwości podatkowej?*
4. *Jakie instrumenty polskiego systemu podatkowego mają charakter responsywny?*
5. *Jak zasada sprawiedliwości przejawia się w ich konstrukcji i stosowaniu?*
6. *Na jakim etapie rozwoju, od systemu represyjnego do systemu responsywnego, jest polski system podatkowy?*
7. *Czy polski system podatkowy może stać się zupełnie responsywny?*

8. *Jakie szanse a jakie zagrożenia niosą za sobą reformy systemu podatkowego w kierunku jego responsywności oraz czy zasada sprawiedliwości ogranicza ich zakres?*

W mojej ocenie Autor właściwie określa cele i założenia badawcze oraz hipotezy badawcze. Wszystkie poruszone obszary zagadnień znajdują swe merytoryczne odzwierciedlenie w prowadzonym (w poszczególnych partiach rozprawy) nurcie: rozważań, analiz i wniosków.

III. Struktura pracy nie budzi zastrzeżeń. Została odpowiednio dostosowana do wytyczonych celów i hipotez badawczych. Przyjęty układ treści jest przemyślany, logiczny i pozwala na właściwą realizację podjętego zadania badawczego.

Praca składa się ze Wstępu, czterech rozdziałów merytorycznych oraz Zakończenia. Oprócz tego zawiera: spis treści, wykaz najczęściej stosowanych skrótów oraz wykaz pozycji źródłowych. W całość pracy – niezależnie od szczegółowego podziału na rozdziały i podrozdziały – każdy z rozdziałów opatrzony jest wprowadzeniem oraz podsumowaniem zawierającym częściowe konkluzje dotyczące danego fragmentu rozważań. Dwa pierwsze rozdziały mają charakter teoretyczny, koncepcyjny. Autor prezentuje i omawia kwestie dotyczące idei sprawiedliwej responsywności. Dwa kolejne rozdziały to wnikliwa analiza i weryfikacja wybranych instytucji prawa. Odbywa się to przez pryzmat koncepcji sprawiedliwej responsywności i obejmuje zarówno etap stanowienia jak i stosowania prawa podatkowego. Tytuł rozprawy jest adekwatny do przyjętych założeń badawczych i w pełni znajduje odzwierciedlenie w treści dysertacji.

Rozdział I. „*O sprawiedliwości i sprawiedliwości podatkowej*” obejmuje sumaryczną prezentację podstawowych elementów pojęcia samej sprawiedliwości. Rozważania w tej części mają charakter wprowadzający i w pełni korespondują z przyjętą konwencją rozprawy. Nie oznacza to, że w treści ograniczono się jedynie do odtwórczej ilustracji pojęciowej. Poruszona problematyka nie jest w swym wydzwiku terminologicznym jednoznaczna. Autor porusza tutaj wątki teoretycznoprawne, filozoficznoprawne, a także z pogranicza socjologii prawa. W kolejnym kroku poczynione ustalenia konfrontuje z ujęciem sprawiedliwości w ramach konstytucyjnej zasady sprawiedliwości podatkowej. Słusznie posiłkuje się w tym zakresie dorobkiem doktryny i adekwatnym orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego. Pozwala to nie tylko określić niezbędny zakres istoty samej sprawiedliwości, ale przede wszystkim nakreślić jej refleks w podatkowoprawnej postaci. Słusznie eksponowana jest wrażliwość na fluktuację

wszelkich zjawisk otoczenia zewnętrznego, co w sposób bezpośredni wpływa na jej zmienność w odniesieniu do uwarunkowań społeczno-gospodarczych. W tym upatrywana jest silna zależność z funkcjonowaniem systemu podatkowego, co ostatecznie pozwala Autorowi na identyfikację nowych dyrektyw konstytucyjno-podatkowych zakorzenionych w responsywności. Tym samym dostrzega konstytucyjny obowiązek tworzenia instrumentów prawnych pozwalających na dostosowanie prawa podatkowego do nowych dyrektyw z niej wynikających. Jednoznacznie opowiada się za formułą odpowiedniego dialogu. Ostatecznie przeprowadzona analiza pozwoliła Autorowi postawić, ważną tezę z punktu widzenia podjętych badań, iż zachowanie sprawiedliwości materialnej prawa podatkowego zależy od wypracowania (na etapie tworzenia prawa) „reguł sprawiedliwości proceduralnej, rozumianych jako normy, instrumenty i mechanizmy gwarantujące poszanowanie aktualnie funkcjonujących reguł sprawiedliwości materialnej w aktualnie istniejących warunkach społeczno-gospodarczych.”(s.90 rozprawy). Taki częściowy wynik przeprowadzonych badań powala na konsekwentne i twórcze prowadzenie wywodów w dalszej części rozprawy.

Należy podkreślić, iż całość rozważań zawarta w omawianym rozdziale została przeprowadzona w sposób bardzo wyważony. Autor sięgając istoty rzeczy(mającej przecież bardzo szeroki wydźwięk merytoryczny), potrafił jednocześnie zastosować właściwą formułę kondensacji poruszonych zagadnień.

Rozdział II. „ *O responsywności oraz rozwojowym modelu tworzenia i stosowania prawa podatkowego* ” stanowi naturalną konsekwencję przyjętych założeń badawczych i treści rozważań prowadzonych w poprzednim rozdziale. Autor ma świadomość specyfiki koncepcji Philipa Selznick’a oraz Philippe Nonet’a - zwłaszcza w kontekście autorskiego pomysłu Doktoranta dokonania jej recepcji na grunt prawa podatkowego. Dostrzegam przy tym godne pochwały: zarówno prawdziwą fascynację oraz zapał właściwy dla młodego badacza, jak i pokorę płynącą ze świadomości trudności płynących ze złożoności materii podatkowej. Autor konsekwentnie poszukuje odpowiedzi na nurtujące go pytania o zmianę systemu prawa podatkowego w kierunku systemu prawa responsywnego oraz znaczenia dla tego procesu zasady sprawiedliwości podatkowej. Zachowuje przy tym właściwy dystans, mając świadomość szerokiego zakresu merytorycznego podjętej problematyki. Słusznie sam stwierdza że „wyczerpująca i kompleksowa analiza i ocena polskiego systemu prawa podatkowego przez pryzmat cech jakimi charakteryzują się poszczególne etapy rozwoju prawa jest zadaniem niezwykle karkołomnym i zapewne sama w sobie zasługiwałaby na osobną, obszerną publikację”(s.125 rozprawy). Na tej kanwie wypada

podkreślić, iż pomimo wyraźnej fascynacji i jednoznacznego przekonania do praktycznej aplikacji koncepcji sprawiedliwej responsywności Autor potrafi dostrzec potencjalne trudności i zagrożenia, co pozwala mu prezentować wyważone i dojrzałe stanowisko. W tym kontekście na uwagę zasługują zwłaszcza takie wnioski: 1) „*zmiennosc treści zasady sprawiedliwosci podatkowej stanowi imperatyw do wprowadzania coraz to nowszych instrumentów i mechanizmów charakterystycznych dla etapu prawa responsywnego, z drugiej jednak strony ta sama zasada implikuje szereg dyrektyw o charakterze formalno-proceduralnym, które silnie zakorzeniają prawo podatkowe na etapie prawa autonomicznego*”, oraz 2) „*że polski system podatkowy znajduje się na pewnego rodzaju rozdrożu. Na płaszczyźnie de iure, uprawniony jest wniosek, że polski system podatkowy jest systemem autonomicznym. (...) Na płaszczyźnie de facto system ten okazuje się pozostawiać wystarczająco szeroki zakres swobody w zakresie decyzji prawodawczych i decyzji stosowania prawa, aby mógł on „pełzać” w kierunku systemu represyjnego lub też rozwijać się w kierunku responsywności. Okazuje się więc, że dla rozwoju polskiego systemu prawa podatkowego nie wystarczy, aby było on coraz bardziej responsywny*” (s.125 rozprawy). W pełni podzielam stanowisko Doktoranta w tym zakresie, chociaż takie wnioski oznaczają, że nie można udzielić jednoznacznej odpowiedzi na część sformułowanych we Wstępie do rozprawy pytań badawczych.

Dwa pierwsze rozdziały stanowią swoiste teoretyczno-ustrojowe wprowadzenie w zasadniczą część analizy podjętej problematyki. Takie ujęcie wydaje się konieczne nie tylko z uwagi na naukowy charakter opracowania (rozprawa doktorska), ale również stanowi niezbędny element dla prawidłowej realizacji tego konkretnego projektu badawczego. Uwzględnienie takiej perspektywy badawczej w sposób bezpośredni przyczyniło się do pogłębienia przeprowadzonej analizy, prezentowanych argumentów i uzasadnienia stawianych wniosków, a wreszcie pełnego obrazu podjętej problematyki oraz trafności sformułowanej we Wstępie do rozprawy głównej hipotezy badawczej.

Rozdział III. „*Obszary realizacji koncepcji sprawiedliwej responsywności w procesie tworzenia i stosowania prawa podatkowego*” zawiera przekrojową analizę głównych sfer podatkoprawnych, w których Autor dostrzega możliwość praktycznej aplikacji koncepcji sprawiedliwej responsywności. Cały tok narracji merytorycznej słusznie został podzielony na dwa zasadnicze obszary: tworzenia oraz stosowania przepisów prawa podatkowego. Szczegółowa analiza koncentruje się wokół zbadania istnienia faktycznej otwartości na tzw. czynnik społeczny, który w dysertacji definiowany jest przede wszystkim jako

odniesienie się do bieżących akceptowanych społecznie sądów sprawiedliwościowych. W tym wymiarze akcentowana jest zwłaszcza instytucja konsultacji publicznych i opiniowania. W kolejnym kroku badawczym Autor podjął próbę zakreślenia oceny elastyczności przepisów prawa podatkowego, ich granic – w tym także metod i reguł wykładni. W tym kontekście jako źródła elastyczności przepisu prawa podatkowego wskazywane są: pojęcie nieostre oraz klauzule generalne. Całość poddana jest konfrontacji z praktycznymi efektami przebiegu wskazanych procesów w obu wyznaczonych obszarach, co pozwala na sformułowanie autorskich wniosków dotyczących poziomu responsywności oraz oceny wpływu dyrektywy sprawiedliwości podatkowej. Przeprowadzona analiza i przedstawione argumenty przekonują mnie do zaprezentowanych w tym rozdziale wniosków.

Rozdział IV. *„Wybrane instrumenty realizacji koncepcji sprawiedliwej responsywności w procesie stosowania i tworzenia prawa podatkowego”* zawiera prezentację i wnikliwą analizę konkretnych (wybranych) instrumentów recepcji do praktyki koncepcji sprawiedliwej responsywności. Wzorem poprzedniego rozdziału przyjęto dwa zasadnicze kryteria wyznaczenia ram obszaru badawczego: stosowania prawa podatkowego oraz jego tworzenia. W sferze stosowania prawa Autor dokonuje interesującej analizy wybranych instrumentów prawa podatkowego, w których konstrukcję normatywną wkomponowano elementy kreujące wymianę informacji i stanowisk pomiędzy organami a podatnikami (stronami postępowania). Cały ten proces jest oczywiście oparty na stosowaniu wykładni opartej najczęściej na zróżnicowanym orzecznictwie – tak organów podatkowych, jak i sądów administracyjnych.

W obszarze tworzenia prawa natomiast Doktorant podejmuje problematykę badań postlegislacyjnych. Ukazując istotę i skalę mankamentów polskich rozwiązań, Autor zasadniczo dochodzi do pozytywnych wniosków. Stwierdza m.in. *„umiejscawiając omówione instrumenty realizacji koncepcji sprawiedliwej responsywności na osi ewolucji pomiędzy systemem prawa represyjnego, autonomicznego oraz responsywnego, można śmiało postawić wniosek, że są one na dobrej drodze, aby realizować założenia tego ostatniego”* (s. 305 rozprawy). Jednocześnie dostrzegając słabości instrumentów podatkowopravných lokowanych w obszarze tworzenia prawa, śmiało proponuje wprowadzanie nowych instytucji prawa podatkowego opartych na komunikacji. W mojej ocenie sformułowane wnioski są zasadne i zostały opatrzone właściwą argumentacją.

Podkreślenia wymaga konsekwencja prowadzonej narracji merytorycznej, która przełożyła się na bardzo przejrzystą strukturę tego rozdziału (jak i całej rozprawy). Każdy ze

wskazanych bloków tematycznych zawiera, przemyślane i precyzyjne wnioski de lege lata i de lege ferenda – zazwyczaj ujęte w odrębnej jednostce redakcyjnej. Taka metodyka prowadzonych badań pozwala na transparentne ukazanie specyfiki i zakresu podjętej problematyki. Prowadząc analizę Doktorant zρέcznie nawiązuje do sekwencji rozważań zawartych we wcześniejszych partiach rozprawy. Wyraźnie zwraca uwagę zarówno swoboda z jaką porusza się w tej skomplikowanej materii, jak i umiejętność prowadzenia właściwej narracji merytorycznej. W pełni potwierdza to nie tylko szeroką i ugruntowaną wiedzę Doktoranta w zakresie podjętej problematyki, ale także żywą pasję badawczą.

Zakończenie rozprawy stanowi dobre zwieńczenie przeprowadzonej prezentacji i analizy podjętych zagadnień badawczych. Autor z właściwą sobie konsekwencją, systematycznością i wnikliwością porządkuje płynące z przeprowadzonych badań wnioski, które przedstawia zgodnie z jasnymi kryteriami, przyjętymi w swych wstępnych założeniach badawczych. W mojej ocenie w całej pracy prezentowane wnioski są poprawnie uzasadnione, przy czym proces argumentacji prowadzony jest w sposób wyważony i z zachowaniem standardów kultury. Jeżeli Autor sięga do prezentowanych już w literaturze ocen, to nie po to by się swoją wiedzą pochwalić, ale aby analizowane zagadnienie ująć w szerszym wymiarze i dodatkowo wzmocnić przywołaną argumentację. Widoczna jest dbałość o precyzję języka i logiczny tok wywodów.

Wypada podkreślić nie tylko wysokie umiejętności analityczne Autora, ale także (zwłaszcza przy tak obszernym i wielowątkowym projekcie badawczym) zdolność syntetycznego ujęcia całości problematyki. Uważam, że dokonana analiza i uzyskane wyniki badań pozwoliły potwierdzić i uzasadnić hipotezę postawioną we Wstępie do rozprawy.

IV. Na uznanie zasługuje również wybór i sposób stosowania metod badawczych. Oprócz podstawowej metody egzegetycznej, w ramach której Autor dokonała analizy obowiązujących rozwiązań prawnych i ich syntetycznej oceny, szeroko stosowana była metoda dogmatyczna, uzupełniana przez metodę historyczno-porównawczą.

Korzystanie przez Autora ze wskazanych metod badawczych było – z punktu widzenia założonego celu rozprawy – poprawne i uzasadnione.

V. Dobór i wykorzystanie źródeł nie budzi zastrzeżeń. Doktorant wykorzystala szeroki katalog źródeł bibliograficznych, w tym – co naturalne przy tego typu projekcie naukowym –

także źródła obcojęzyczne. Wysoki poziom przygotowanej dysertacji, rzetelność przeprowadzonych badań, oryginalny charakter rozprawy i jej istotne znaczenia dla teorii oraz praktyki prawa podatkowego sprawia, że z pewnością będzie ona stanowić cenne źródło bibliograficzne. W tym kontekście w pełni uzasadniony wydaje się wniosek o jej publikację.

VI. Praca napisana jest bardzo starannie zarówno pod względem merytorycznym, językowym jak i redakcyjno - technicznym. Autor wykazuje dużą dbałość o precyzję języka i stosowną formę stylistyczną. Jednak jak w każdej tego typu pracy można wskazać na drobne uchybienia, nieporadności językowe i zaniedbania korekcyjne.

Dostrzegalne są zbędne powtórzenia w treści dysertacji. Przykładowo można wskazać fragmenty rozprawy, w których Autor w sposób poprawny zapowiada we Wstępie strukturę i cele badawcze kolejnych rozdziałów (s.11-14), a następnie zapowiedź taką ponownie zamieszcza we wprowadzeniach zamieszczonych w poszczególnych rozdziałach (np.: s.16, s.90, s.221). Refleks takich powtórzeń można odnaleźć także w Zakończeniu rozprawy (np. s. 307-308), które ze swej istoty powinno przecież zawierać ostateczne wnioski badawcze, a nie kolejny opis struktury dysertacji.

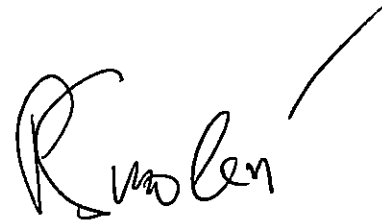
Oprócz powyższego występują nieliczne zaniedbania techniczno-korekcyjne (tzw. literówki) np. „*ideałem odnoszącym się podziału dóbr*” (s.18), „*która była by podstawą*” (s.19), „*Cele realizowane za pomocą instrumentów fiskalnych w demokratycznym państwie muszą być zgodzić się ze społecznie*”(s.57), „*że to proces a nie jego efekt, może przynieść największe efekty*” (s. 129), „*nà nic nie zdały by się bez narzędzi*”(s.309).

Pragnę jednak stanowczo podkreślić, że jest do jednak wyjątkowo wąska grupa drobnych potknięć (zwłaszcza, że mamy do czynienia ze stosunkowo obszerną pracą), która nie zakłóca przyjemności płynącej z lektury tej interesującej rozprawy.

VII. W konkluzji jednoznacznie stwierdzam, iż dysertacja Pana mgr Alexa Miśko „*Koncepcja wpływu zasady sprawiedliwości na kształtowanie responsywnego systemu prawa*” spełnia wszelkie wymagania stawiane pracom doktorskim – wynikające z właściwych dla niniejszego postępowania przepisów. Przede wszystkim stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną (a także

praktyczną)Doktoranta w zakresie prawa podatkowego oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

W związku z powyższym wnoszę o przyjęcie recenzowanej pracy jako rozprawy doktorskiej i dopuszczenie Pana mgr Alexa Miśko do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

A handwritten signature in black ink, appearing to read "R. Molen". The signature is written in a cursive style with a long, sweeping stroke at the end.